

ARTICLE INFO

Received: 04th December 2022

Accepted: 14th December 2022

Online: 15th December 2022

KEY WORDS

Жон, руҳ, Маъад, оламий борлиқ, рухий борлиқ, материя, фазо, ҳаракат, абадий ҳаракатлантирувчи куч.

Ибн Сино фикрича, фалсафа борлиқ ҳақидаги фандир. Борлиқ эса абадийдир. Оламнинг абадий мавжудлиги ўз навбатида олам ўзининг абадий сабаби ва абадий ҳаракатлантирувчи кучига эгаллигида. Демак, абадий ҳаракатлантирувчи куч, яъни Худо ҳар қандай ҳаракатнинг, ривожнинг асосидир. Ҳамма нарсанинг моҳиятини материя ташкил этади, материя турли-туман шаклларда намоён бўлади. Жисм материясиз бўлмаганидек, материя ҳам шаклсиз бўлмайди. Демак, аллома фикрича, жисм ва унинг шакли бир биридан ажралмас бўлганидек, материя ва шакл ҳам ўзаро ажралмасдир. Материя ҳаракат, фазо ва замон билан боғлиқдир. Ибн Синонинг таъкидлашича, ҳар бир нарсанинг сабаби ва оқибати бор, оламда инсоният дунёсида ҳеч бир нарса ва ҳодиса ўз-ўзидан, сабабсиз бўлмайди. “Ҳар бир нарсани билиш,-дейди аллома, -у нарсаларнинг сабаблари бўлса, аввало

ЖОН - ТАНАНИНГ ҲАЁТИЙ КУЧИ

Лола Сагдуллаевна Юлдашева

Тошкент Давлат стоматология институти
Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан
кафедрасининг доценти, ф.ф.н.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7440012>

ABSTRACT

Ушбу мақолада Аллома, қомусий олим Абу Али Ибн Синонинг фалсафий қарашларида борлиқ масаласи ёритилган. Илоҳий оламнинг абадийлиги ва унинг инсон руҳий олами билан боғлиқлиги таъкидланган. Жон ва тананинг бир бутунлиги, жон тана учун ҳаётий куч бўлиши, ҳар бир инсоннинг руҳий олами унинг руҳий қудратини ташкил этади.

шу сабабларни билиш керак. Тибда соғлиқ ва касалликнинг сабабларини билиш керак бўлади. Соғлиқ, касаллик ва уларнинг сабаблари гоҳо очик, гоҳо махфий тарзда бўлиб, унга ҳис, сезги билан эмас, балки белгиларга асосланиб ақл, фикр юритиш билан етишилади”. Ибн Сино ҳар бир инсон алоҳида олам у мустақил ва ягонадир деб, ҳисоблайди. Айни пайтда у бошқа турдошига ўхшамас олам. Демакки, ҳар инсоннинг ўз руҳий олами, руҳий қудрати мавжуд. Руҳан тетик, руҳан баққуват инсон кучли ва иродали бўлади. Ўзини ҳар қандай зиддиятларда асрай билади. Бунда албатта ақлнинг ҳам роли катта. Инсон ақл кучи билангина ўз мавқеига ва обрўйига эга бўлади, бир, сўз билан айтганда, унинг моҳияти ақлда. Ақл инсон белгилайди. Фақат ақл ҳузур-ҳаловат ва азоб-уқубатни бир биридан ажратади, эҳтиросларни тияди, ёмон одатларнинг ривожланишига йўл қўймайди. Фақат ақлли ва фазилатли

киши ҳурматнинг энг олий даражасига лойиқ. Абу Али ибн Сино олам ва одам ҳақида фикр юритар экан, “Ал-Ишроҳ”- “Нурланиш” номли асарига “Маъад” сўзини ишлатади. Унинг фикрича, маъад –жой, макон ҳисобланади. Маъад –бу нарсалар ва ҳолатларнинг дастлабки жойи бўлиб, нарса ва ҳолатлар бу жойдан ажралиб, кейин унга яна қайтади. Унинг таълимотида жон абадий, тана ўзгарувчан, моддий олам-тана ўз умрини яшаб ўтади ва йўқ бўлади, жон эса бир танадан чиқиб яна бир янги танага ўрнашади. Ана шу нуқтаи назардан жоннинг умри узун ва чексиздир. У абадий айланма ҳаракатга эгадир. Бу фалсафий тафаккурда инкарнация ва реинкарнация деб таърифланади. Улуғ мутафаккир жон нима деган саволга жавоб бера туриб, “Жон танага жойлашган, аммо тананинг ҳолати эмас. Жон тана учун ҳаётий куч бўлиб, уни ҳаракатга келтиради, қон томирларидаги қонни ҳайдаб, барча аъзоларини ҳам ҳаракатга келтиради”, деган хулосага келади. Ибн Сино жоннинг ҳолати, унинг ҳаракат қонуниятлари хусусида гапирар экан, ўзига хос фалсафий қарашларни ва мутлақо бетакрор тамойилларни илгари суради.

2 MAIN PART

Жумладан, маъад жон макони ва ҳолати бўлиб, жон танасидан чиқиб кетганидан кейин яна асл ҳолати ва ва маконига қайтади. Бундай айланма ҳаракатни мутафаккир аввал ва охир, ибтидо ва интиҳо тарзида ифода этади. Вужуд ўлгач, жон бошқа маконга жойлашади. Фикрини давом эттириб, жоннинг моҳияти нур бўлиб, жон маъад ҳолатида нурланади, лекин ҳамма жонлар хар хиллигидан уларни тўрт босқичга

бўлади. Биринчи босқичдаги жон бу- ер ҳаётида комилликка интилган инсонларнинг жонидир. Бу инсонлар ҳаётидаги жисмоний ва моддий тўсиқлар қанчалар кучли бўлган бўлса, уларнинг комилликка интилиши ҳам шу қадар кучли бўлган. Бу босқичдаги жонлар тананинг нафс ва ҳирс каби ҳиссиётларини енгиб, ердаги ҳаётда комилликка эришган жонлардир. У дунёда бу жонларнинг жойи жаннатдир. Маъад ҳолатида бу жонлар нурланиб, ўзлари нурга айланади. Ибн Сино бу жонларни нурли жонлар деб атайди. Иккинчи босқичдаги жонлар ҳақиқат ва покланиш йўлини билган жонлардир. Лекин улар танасидаги нафс ва хирс ҳиссиётларга қарши кураша олмайдилар. Бу босқичдаги жонлар ердаги ҳаётда комилликка эриша олмаганликлари учун азият чекадилар. . Бу жонлар танадан ажралгандан кейин Аллохнинг марҳаматига сазовор бўладилар ва юқор Бу жонлар танадан ажралгандан кейин Аллохнинг марҳаматига сазовор бўладилар ва юқори кўтарадилар. Учинчи босқичдаги жонлар ҳеч кимга зарар етказмайдиган, лекин комилликка интилмайдиган инсонлар жонидир. Бу жонлар ҳолати ҳаёт гирдобиде айланаётган хас-чўп ҳолатини эслатади. Комилликка интилмаган жонларнинг ҳолати аянчли бўлиб, улар ҳаёт гирдобиде азият чекишга мажбурдирлар. Маъад ҳолатида бу жонларнинг жойи жаннат бўлмайди, лекин улар дўзах азобларидан ҳам ҳолидирлар. Уларнинг жойлари аросатдир. Тўртинчи босқичдаги жонларни мутафаккир гуноҳкор жонлар деб таъриф беради. Бу босқичдаги жонлар ҳаётли даврдида ёмонлик ва зўравонлик қилган

гуноҳкор инсонларнинг жонидир. Бу жонларга маъад ҳолатида ўзлари қилган барча ёмонликлар ўзларига қайтиб келади. Демак, маъад ҳолатига нафақат жон, балки унинг барча қилган яхшилик ва ёмонликлари ҳам ўтади. Бу ўринда улуғ мутфаккир, бобаклонимиз АбуНаср Форобийнинг “Инсоннинг моҳияти ақлда, ақлининг моҳияти ҳатти-ҳаракатидадир” деган сўзлари нечоғли ўринлидир. Дарҳақиқат, инсоннинг инсонлик моҳияти ақлда. Унинг феъл-атвори, ҳаттиҳаракати ақл доирасида юзага келади. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, ақлни қўл билан ушлаб, кўз билан кўриб бўлмайди. Инсон ўз ақли доирасида фикр юритади, муносабат билдиради, ҳатти – ҳаракатини амалга оширади. Фақат у жон орқали ривожланади, шаклланади, кучга тўлиб боради. Ибн Сино хулосаларига кўра, инсон жони ривожланишининг юқори босқичида ўз-ўзини англайди ва бунинг натижасида фаол ақлга етишади. Фаол ақл жоннинг фаолиятидир ва у ташқи оламни акс эттириш ҳолати билан индивидуал ақлдан мутлақо фарқланади. Фаол ақл орқали инсон руҳи оламий руҳга боғланади, инсон жони эса оламий жон висолига етишади. Жоннинг ўз-ўзини такомиллаштириши, рухнинг ривожланиб кучга тўлиб бориш жараёни асносида одам-инсон-шахс формуласи ўз ечимини топади.

3. CONCLUSION Бошқача қилиб айтганда, ночор, ақлий салоҳияти

чекланган, ҳиссиз, қалби бўм-бўш, руҳияти заиф одам жон ва рух орқали жамиятнинг фаол кишисига, инсон деган олий қадриятга эга бўлади. Ўзининг ички яратувчилик, бунёдкорлик имкониятларини рўёбга чиқарадиган, ўз ҳаётини ўзи йўлга қўя оладиган шарафли ва шарофатли инсонга айланади. Бу жараён узлуксиз ва самарали давом этса, инсоннинг ҳаётий тажрибаси бойиб, дунёқараши кенгайиб, интеллектуал салоҳияти ошиб боргани сайин жамоатчиликни ўзига эргаштирадиган, жамиятнинг муҳим ва долзарб муаммолари ечимини топишга қурби етадиган ижтимоий фаол шахсга айланади. Бунинг учун эса инсон жон ва рух таъсирида ақлий салоҳиятини кўпроқ намоён этиб, эзгулик йўлини танлаши муҳим аҳамиятга эга. Халқаро Ибн Сино марказлари, жамғармаларининг тузилиши, аллома номи билан боғлиқ илмий журналларнинг нашриёти пайдо бўлиши, бундан ташқари, шаҳар, қишлоқ, шифохона, санаторий, билим юрти, библиотекага алломанинг номи берилиши, Ибн Сино номидаги Республика давлат мукофоти ҳамда стипендияларнинг таъсис этилиши улуғ бобокалонимизнинг яратган бой илмий меросининг нечоғлик аҳамиятга молик эканлигидан далолатдир.

Абу Али Ибн Синонинг номи жаҳон тамаддунига, цивилизациясига вўшган улкан бой маънавий илмий мероси асрлар, авлодлар оша мангу барҳаётдир.

References:

1. Ибн-Сина. Даниш-намэ: Пер. А. М. Богоутдинова. Сталина- бад, 1957. С.142
2. Ибн-Сина. Даниш-намэ: Пер. А. М. Богоутдинова. Сталина- бад, 1957. С.171
3. Диноршоев М. Философская онтология Ибн Сины. – С. 19-33.
4. Абу Али ибн Сина. Избранные произведения. - Том 1. - Душанбе: Дониш, 1980. – С. 25

5. Абу Али ибн Сина. Избранные произведения. - Том 1. - Душанбе: Дониш, 1980. – С. 27.
6. Ибн-Сина. Даниш-намэ: Пер. А. М. Богоутдинова. Сталина- бад, 1957. С. 260; Ибн-Сина. Дани